

УДК 338.2

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Артеменко Л. В.

Аспірант регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові.
Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент Борщевський В. В.

Анотація. Проаналізовано тенденції щодо фінансування інноваційної діяльності як складової економічної безпеки держави. Висвітлено роль та місце держави у фінансуванні інноваційного розвитку. Розглянуто підходи до фінансового забезпечення інноваційного розвитку як з боку приватного сектору, так і з боку міжнародного науково-технічного співробітництва. Запропоновано, що розроблення механізмів фінансової підтримки інноваційного розвитку на підставі представлених підходів, зокрема міжнародного співробітництва, є позитивним чинником для забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: інноваційний розвиток, фінансова підтримка, економічна безпека держави.

Постановка проблеми. Структурна збалансованість економіки країни та її інноваційна спрямованість, що може гарантувати стійкість розвитку та забезпечувати підвищення конкурентоспроможності національної економіки, є сутнісними ознаками поняття «економічна безпека держави». Актуальність економічної безпеки України та важливість переходу на якісно новий рівень економічного розвитку з урахуванням відмови від сировинно-орієнтованої експортної моделі, нарощування науково-технологічної бази та збільшення валової доданої вартості кінцевої продукції, зумовлює важливість досліджень інноваційних моделей економічного розвитку. Для України однією з умов реалізації цих завдань є довгострокова та стабільна фінансова підтримка інноваційного розвитку.

У 2012 році частка витрат на НДДКР у ВВП України становила лише 0,75% загалом, та 0,33% за рахунок державних коштів, у той час як у розвинених країнах світу цей показник коливається від 2% до 4% і більше [1, с. 9-10]. Це впливає на подальше посилення технологічного відставання української економіки від провідних економік світу та становить загрози економічній безпеці. Наведені факти аргументують актуальність дослідження механізмів фінансового забезпечення інноваційного розвитку, як одного з ключових факторів підвищення конкурентоспроможності країни та забезпечення економічної безпеки.

Мета статті – проаналізувати актуальний стан та механізми фінансової підтримки інноваційного розвитку в Україні, визначити роль і місце держави у цьому процесі з урахуванням особливостей економічної безпеки держави, дослідити потенціал міжнародного науково-технічного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічні основи щодо інноваційного розвитку, а також аспекти фінансової підтримки у процесі забезпечення інноваційного розвитку висвітлені у працях багатьох відомих науковців, а саме: Баласса Б., Барро Р., Ерроу К., Лукаса Р., Портера М., Соллоу Р., Ромера П., Фрімена М., Шумпетера Й. Значний вклад щодо вивчення цих процесів внесли вітчизняні вчені, які підкреслюють важливість фінансової підтримки розвитку даних процесів, зокрема державної політики:

Арутюнян С., Геєць В., Єрмолаєв А., Макогін Ю., Мокій А., Філіпенко В., Семиноженко В., Федулова Л. та інші. Інноваційний розвиток, як складова економічної безпеки держави, досліджується в працях Сухорукова А., Жаліла Я., Мунтіян В. Проте, недостатньо уваги приділено питанню формування механізму фінансової підтримки інноваційного розвитку в Україні як складової економічної безпеки держави, особливо враховуючи можливий потенціал міжнародного науково-технічного співробітництва.

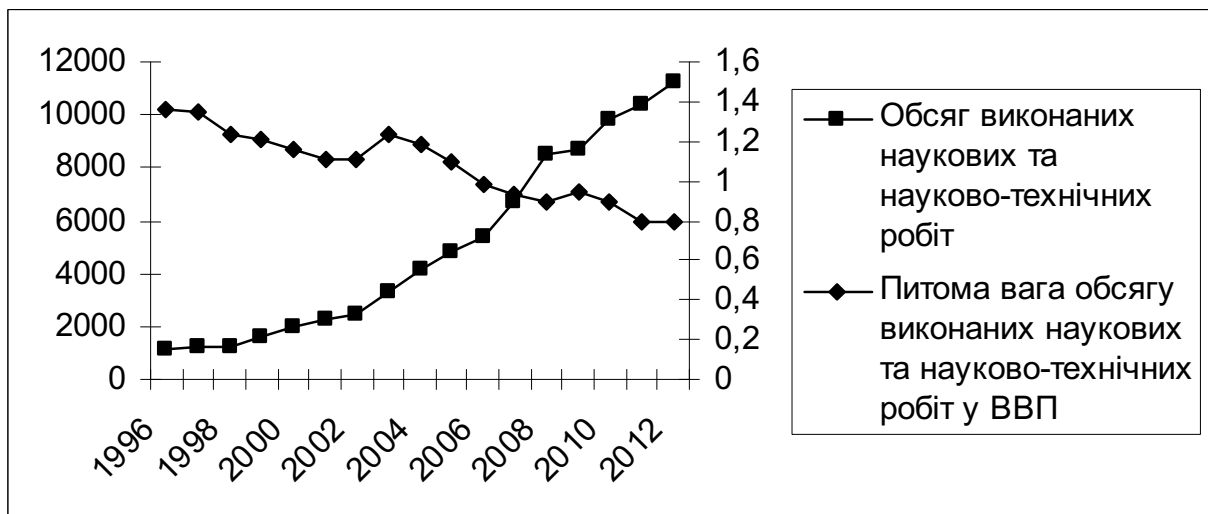
Основні результати дослідження. Ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності економіки країни відіграє рівень фінансування інноваційної діяльності. Встановлення довгострокових цілей та забезпечення відповідної інвестиційної підтримки є пріоритетним завданням на шляху до стабільного розвитку, що базується на принципах економіки знань.

Фінансування інноваційної діяльності як складова економічної безпеки держави.

Згідно показників наукоємності ВВП в Україні, у 2012 році загальний обсяг фінансування складав 0,75%, з коштів державного бюджету – 0,33%. Згідно методології Міністерства економіки України щодо індикаторів та порогових значень економічної безпеки України, а саме індикаторів стану науково-технологічної безпеки, питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП має бути не нижче 1,7-2,0%.

Оцінка цих показників засвідчує наявність загроз для економічної безпеки України та тенденцію до технологічного відставання України, в порівнянні з економічно розвиненими країнами світу загалом та ЄС, зокрема. Зазначимо, що у розвинених країнах показник наукоємності ВВП становить від 2 до 4% і більше. Для порівняння: у 2012 році, згідно останніх даних Eurostat, частка витрат на НДДКР у відсотках до ВВП становила 2,06 % в країнах ЄС [2]. Варто зазначити, що цей показник має позитивну динаміку, враховуючи, що одним з основних завдань Стратегії ЄС «Європа 2020» передбачено збільшення фінансування науки до 3% вже у 2020 році.

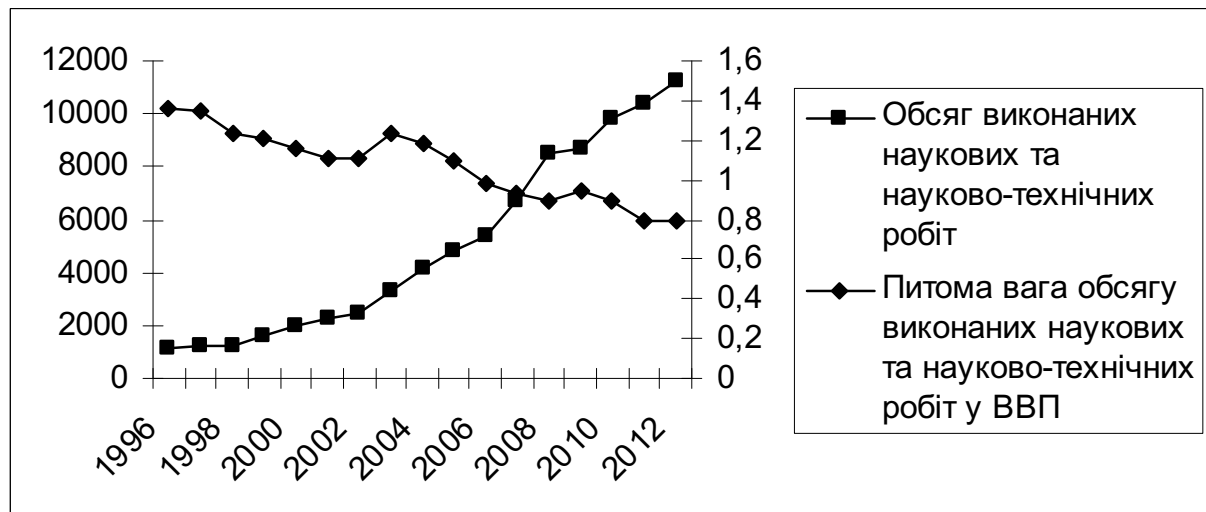
В Україні спостерігається негативна тенденція показників виконаних наукових та науково-технічних робіт, а також їх питомої ваги у ВВП (див. рис. 1). При зростаючих обсягах виконаних наукових та науково-технічних робіт, їх питома вага у ВВП постійно спадає (з 1,36% у 1996р. до 0,8% у 2012р.).

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. / Наука та інновації / Наукова та інноваційна діяльність / www.ukrstat.gov.ua.

Рис. 1. Динаміка обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт та їх питомої ваги у ВВП України, 1996-2012 рр.

Таким чином можна стверджувати, що інноваційна складова у ВВП України має негативний тренд. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт не є впливовим фактором збільшення ВВП. Модель інноваційного розвитку не реалізовується. Ці негативні тенденції супроводжуються низхідною динамікою чисельності науковців (права шкала), а також організацій (ліва шкала), які виконують наукові дослідження та розробки (див. рис. 2). Кількість організацій скоротилась з 1344 (1991 рік) до 1208 (2012 рік), у той час, як чисельність науковців скоротилась на 72% (з 295 010 до 82 032 працівників).

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. / Наука та інновації / Наукова та інноваційна діяльність / www.ukrstat.gov.ua.

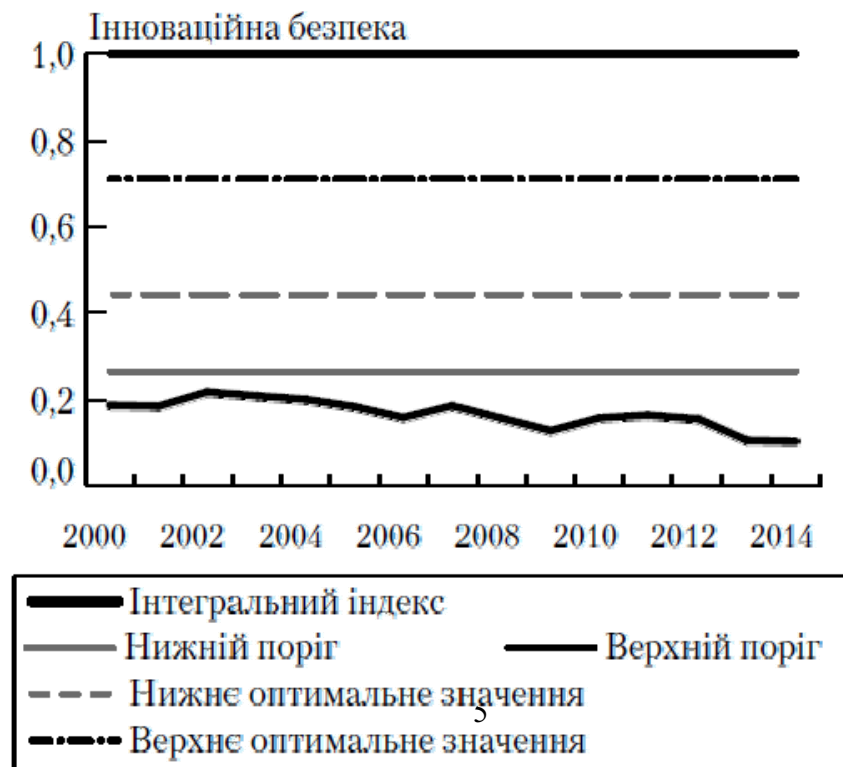
Рис. 2. Динаміка кількості організацій, які виконують наукові дослідження та розробки, а також чисельність науковців в Україні, 1996-2012 рр.

Загрозливий стан підтверджується останніми оцінками Національного інституту стратегічних досліджень, що визначає інноваційну безпеку важливою структурною складовою економічної безпеки України, та характеризує такий стан розвитку економіки, як такий що «дозволяє генерувати якісні зрушення у виробництві, протистояти зовнішнім технологічним загрозам і забезпечувати конкурентоспроможність на світовому ринку технологій» [3, с. 7].

Серед індикаторів визначення інноваційної безпеки держави особливо важливе місце посідають рівень видатків на науково-технічні роботи (% від ВВП) та рівень фінансування інноваційної діяльності (% від ВВП). Методологія розрахунків, визначення інтегрального індексу, порогових та оптимальних значень представлено у працях Сухорукова А. та Харзішвілі Ю. [3, с. 8-10].

Як видно з результатів оцінки інноваційної безпеки економіки України, що представлено на рис. 3, інтегральний індекс інноваційної безпеки виходить не лише за межі нижнього оптимального значення, але і за межі нижнього допустимого порогу та має негативну тенденцію.

Від'ємні темпи науково-технічного прогресу також пов'язані з низкою інших чинників, аналіз яких потребує окремого дослідження. Наприклад: низька частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, впроваджують інновації та реалізують інноваційну продукцію, низькі показники реалізованої інноваційної продукції.

Джерело: Сухоруков А., Харазішвілі Ю. с. 11.

Рис. 1. Динаміка інтегрального індексу інноваційної безпеки України.

Роль та місце держави у фінансуванні інноваційного розвитку.

Розглянемо більш детально роль та місце держави у процесі забезпечення фінансової підтримки інноваційного розвитку. Згідно засад ліберальних моделей ринкової економіки, більшість розвинених економік Світу надає перевагу непряму втручання держави. Основним завданням уряду у налагодженні інноваційного розвитку є забезпечення правового та податкового середовища, що сприяло б залученню коштів приватного сектору та ефективному функціонуванню ринків. Логіка державних інтервенцій має місце у довгостроковій перспективі та процесі становлення еволюційного розвитку. Серед можливих форм та механізмів урядової підтримки науковці виділяють прямі та непрямі механізми [4]:

1. Пряма державна підтримка – фінансові інвестиційні заходи:

- загальні напрямки (горизонтальні стратегії) - не мають тематичних пріоритетів, але охоплюють широкі питання: наукова якість академічних досліджень – гранти з наукових фондів.
- тематичні/галузеві напрямки (вертикальні стратегії) - зосереджені на окремих тематичних пріоритетах: біотехнології, комунікації і т.д.

2. Непряма державна підтримка – створення стимулів для участі приватного сектору в інвестуванні науково-дослідницьких та інноваційних проектів. Така підтримка може реалізовуватись за рахунок відмови бюджетного сектору від прибуткового податку, а саме в обмін на інвестування досліджень і розробок.

Досвід розвинутих країн, дає підстави стверджувати про ефективність каталітичних заходів фінансової політики, а саме: заходів щодо ризикового капіталу, заходів з гарантування цінних паперів та позик, заходів зі структурної політики в науковій сфері. Окрім вже перерахованих механізмів важливу роль можуть відігравати державні закупівлі, як механізм підтримки інноваційних проектів та довготривалого технічного прогресу [4].

В Україні можна спостерігати переважно фінансові інвестиційні заходи, однак стан фінансування, як загальних, так і галузевих напрямків є недостатнім. У той час як непряма підтримка, каталітичні заходи та альтернативні механізми спостерігаються вкрай рідко. Інституційна підтримка інноваційного розвитку є однією з найслабших сторін інноваційного розвитку загалом, та фінансування зокрема.

Загалом, в Україні присутня негативна інвестиційна динаміка у підтримку науки, техніки та інновацій. Згідно даних Державної служби статистики, фінансування інноваційної діяльності в Україні поступово збільшувалось з 2000 до 2007 року та досягнуло 11994,2 млн. грн. у 2008 році. Після чого фінансування скорочувалось наступні 2 роки, а у 2011 сягнуло 14333,9 млн. грн. Такі коливання можна частково пояснити наслідками Світової фінансової кризи 2008-2009 років та політичною нестабільністю всередині самої держави. Зазначимо, що дані за 2013 рік ще відсутні, однак не має підстав стверджувати про збереження позитивної динаміки. Однак, важливо відзначити, що фінансові витрати зростають в абсолютному вимірі, але при цьому їхня частка у ВВП становить менше 1 %.

Серед інших фінансових інструментів заохоченню інноваційних проектів може сприяти пільгове оподаткування, грантова підтримка та розвиток державно-приватного партнерства.

Роль приватного підприємництва та міжнародного науково-технічного співробітництва.

Фінансова підтримка науково-технічних досліджень, високо ризикових інноваційних проектів може здійснюватись не лише за підтримки державного сектору, але й приватного сектору та підтримки з боку міжнародних програм обміну досвідом, трансферу технологій, діяльності міжнародних/глобальних корпорацій. Розглянемо більш детально запропоновані моделі підтримки з особливою увагою на аспектах міжнародних програм підтримки.

Серед приватних джерел фінансування варто виділити потенціал венчурного капіталу, а також роль бізнес-янголів у фінансуванні інноваційних проектів. Однак, ці методи недостатньо розвинуті в Україні. Основною перешкодою є інституційні рамки, які не сприяють активній участі приватного сектору у ризиковому фінансуванні.

Серед програм, що сприяють спільним дослідженням та розробкам варто відзначити позитивний досвід участі України в міжнародних програмах ЄС, які направлені на наукові обміни, проведення спільних дослідів, а також освіту, стажування, зокрема: Erasmus Mundus; Tempus; Jean Monnet Programme в рамках програми Lifelong Learning Programme. Реалізація співпраці в інноваційній сфері також відбувається за участі України в програмах регіональної та транскордонної співпраці ЄС у рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства, а також у спеціальних галузевих програм [5]. Особливої уваги заслуговує участь України у Сьомій рамковій програмі – FP 7 (Seventh framework programme for research and technological development), що діяла в період 2007-2013 рр. з загальним бюджетом понад 52 млрд. євро. За оцінками результатів FP 7 програми Україна посідає 9 позицію серед країн, які не є членами ЄС чи асоційованими країнами та 2 позицію серед країн Східної та Центральної Азії за кількістю підтриманих пропозицій: усього підтримано 194 проекти [6].

З 2014 року Україна отримала можливість приймати участь у новій програмі ЄС Горизонт 2020 – Horizon 2020. Загальний бюджет програми на період 2012-2020 рр. становить 87740 млн. євро, з яких 15 млн. євро призначено на перші два роки. Програма об'єднає існуючі програми ЄС з фінансування досліджень та інновацій, як от Рамкова програма з досліджень, Рамкова програма з конкурентоспроможності та інновацій, а також програм

Європейського Інституту Інновацій та Технологій. Таким чином, Україна має змогу долучитись до співпраці за такими пріоритетними напрямками: (1) Передова наука – 27818 млн. євро; (2) Лідерство у промисловості – 20280 млн. євро; (3) Суспільні виклики – 35888 млн. євро [7].

На нашу думку, співпраця між Україною та ЄС в інноваційній сфері, доступ до програм фінансування ЄС, особливо через участь у спільних програмах підтримки інноваційного розвитку, є позитивним чинником для забезпечення економічної безпеки України.

Висновки. Аналіз підходів до фінансового забезпечення інноваційного розвитку національної економіки дозволяє зробити наступні висновки та узагальнення.

1. Реалізація розвитку економіки України на засадах інноваційного розвитку можлива за умов належного фінансування наукових досліджень та розробок, забезпечення сприятливого інституційного середовища, активізації інноваційної діяльності приватних підприємств та налагодження міжнародної співпраці.

2. Формування механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку може здійснюватись за рахунок державної підтримки, приватного бізнесу та програм міжнародної співпраці.

3. Попередній аналіз можливостей, які можуть бути надані Україні в рамках міжнародних програмах ЄС з підтримки інноваційного розвитку, дають підстави стверджувати, що активна участь України є важливим чинником, що допоможе уникнути зростання загроз економічної безпеки держави, обумовлених тенденцією до технологічного відставання, а також сприятимуть швидшій інтеграції України до міжнародного ринку.

4. В сучасних умовах фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки потребує постійного моніторингу та комплексного оцінювання результативності фінансових інвестицій. Отож, перспективними напрямками подальших досліджень є необхідність оцінювання раціональності та ефективності програм державного фінансування, успішності використання грантів, результативності участі у міжнародних програмах співпраці.

Список використаної літератури

1. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Науково-технологічна сфера України, Київ 2013, 25 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.dkni.gov.ua/?q=system/files/buklet_2013.pdf.
2. Eurostat, частка витрат на НДДКР у відсотках до ВВП в ЄС-27. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators.
3. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3 (28). – С. 5-15.
4. Хальме К., Урядова підтримка науково-дослідної та інноваційної сфери. Витримки з аналітичної роботи проекту «Ключові особливості інноваційної політики як основи для розробки заходів з посилення інновацій, що сприятимуть наближенню України до конкурентної економіки знань – порівняння ЄС та України». За ред. Румпф Г., Строгілопулоса Д., Єгорова І., Київ 2011, С. 19-26.
5. Європейська комісія / Дослідження та інновації / Міжнародна співпраця з Україною. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=ukraine>.

6. Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС, Загальні питання РП7: структура, правила участі, схеми фінансування, пошуки партнерів, оформлення документації. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fp6-nip.kiev.ua/assets/FP7info.pdf>.
7. Національний інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій, «Горизонт 2020»: Презентація програми [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.fp6-nip.kiev.ua/assets/Horizont_2020/Horizon2020.pdf.

FINANCIAL ASSISTANCE FOR THE INNOVATION DEVELOPMENT AS A FACTOR OF UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY

Artemenko L. V.

PhD student at the National Institute for Strategic Studies, regional branch in Lviv.
Supervisor: professor of economics Borshevsky V. V.

Abstract. *Recent trends in financial assistance, which is provided for the innovation development, as an integral part of economic security of the state, are analyzed. The role and the place of the government support in this process are presented. Paper explores possible approaches to the financial assistance from the private sector and international scientific and technological cooperation as well. It is proposed that the development of financial mechanisms for the innovative development, based on the presented approaches and international cooperation in particular, is a positive factor for economic security of Ukraine.*

Key words: *innovation development, financial assistance, economic security.*

Referances

1. State Agency on Science, Innovations and Informatization of Ukraine /science and technology in Ukraine, Kyiv 2013, 25 p. Retrieved from: www.dknii.gov.ua/?q=system/files/buklet_2013.pdf.
2. European Commission, Eurostat. Gross domestic expenditure on R&D, % of GDP. Retrieved from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators.
3. Suhorukov A.I., Harazishvili Y.M. Shchodo metodologiji kompleksnogo ocynuvannya skladnykh ekonomichnoji bezpeky dergavy// Strategichni priorityty. – 2013. – № 3 (28). – S. 5-15.
4. Halme K., Government support of R&D and innovations. Expert from project analytical work «Key features of innovation policy as a basis for designing innovation enhancing measures leading Ukraine to a knowledge-based competitive economy – comparison EU and Ukraine». Eds. Rumpf G., Stroylopoulos G., Yegorov I. Kyiv 2011, p. 19-26.
5. European Commission/ Research and innovations/International cooperation with Ukraine. Retrieved from: <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=ukraine>.
6. National contact point of Ukraine (FP 7), Common questions on FP 7: structure, rules for participation, funding schemes, partner search, preparation of application. Retrieved from: <http://www.fp6-nip.kiev.ua/assets/FP7info.pdf>.
7. National contact point of Ukraine (FP 7), «Horizon 2020»: programme presentation. Retrieved from: http://www.fp6-nip.kiev.ua/assets/Horizont_2020/Horizon2020.pdf.

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Артеменко Л. В.

Аспирант регионального филиала Национального института стратегических исследований в г. Львове.
Научный руководитель: доктор экономических наук, доцент Боршевский В. В.

Аннотация. *Проанализированы тенденции финансирования инновационной деятельности как составляющей экономической безопасности государства. Освещена роль и место государства в финансировании инновационного развития. Рассмотрены подходы*

к финансовой поддержке инновационного развития, как со стороны частного сектора, так и международного научно-технического сотрудничества. Предложено, что разработка механизмов финансовой поддержки инновационного развития на основе представленных подходов, в особенности международного сотрудничества, является положительным фактором для обеспечения экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: инновационное развитие, финансовая поддержка, экономическая безопасность государства.